

Hitzaldia: Historia klinikoa euskaraz: beharra eta eskubidea

Pentsamendu klinikoa euskaratik sortua

Clinical thinking from the Basque language perspective

Idoia Agirre Lasarte

Psikiatra

idoia.agirrelasarte@osakidetza.eus

1. Azalpena

Historia klinikoa euskaraz egitea aspalditik dugun kezka da. Gaur egun adimen artifizialak euskaraz idatzitakoa gaztelerara itzultzen du. Eta nahi izanez gero, gazteleraz idatzitakoak ere euskaratzen ditu. Bat-batean historia kliniko guztiak euskaraz irakurtzea den ametsa egi bihurtzen da adimen artifizialari esker.

Hala ere, gure eguneroko jarduera klinikoan errealitate linguistikoa beste bat da. Pazienteekin ahozko harremana euskaraz denean ebolutiboak gazteleraz idazten ditugu, ia gehienetan. Ahozkoa euskaraz eta idatzizkoa erdaraz.

Eguneroko errealitateak galdera hau planteatzen digu: zergatik ez dugu historia klinikoa euskaraz idazten?

Hasteko, egoera hau ulertzeko soziolinguismora jo behar dugu. Joxe Manuel Odriozola pentsalariak (2017) hau dio: "Kultura idatziaren aroa da industrializazioaren eta modernizazioaren eraginez taxututako gizarte eredua. Eta gizarte modernizatu horren lehen eskakizuna alfabetatzea da: hain zuzen, ahozko kultura etnikotik idatzizko kultura nazionalera egin behar den jauzi horretan oinarritako baldintza da. Identitate etnikoa-folklorikoa, tokikoa, ahoz mintzo da; nazio identitatea idatziz ere bai.

Haurren eta gazteen pikiatriako taldean lan egiten denean batipat, hizkuntza-komunikazioa erdigunean dago. Hizkuntza mundua adierazteko era da eta mundua ulertzeko modua eta munduaren moldea. Hizkuntza pentsamenduaren bidea da eta haren bidez norbanakoaren zailtasunak eta gatazkak adierazten ditu.

Psikiatriaren eremuan haurren eta helduaren bizipenak norbanakoak dira, norberak berea eta bere hizkuntzan modu jakin batean adieraziko du. Hizkuntzak pentsamenduen arteko lotura-lana egiten du eta horregatik ere garrantzitsua da hizkuntza eta hizkera kontuan hartzea.

Hizkuntza mundua adierazteko era da, mundua ulertzeko modua eta munduaren moldea ere bai. Hizkuntza pentsamendua egituratzeko bidea da. Hizkuntza bakoitzak ditu bere hitz-sare propioak, metonimiaz eta metaforaz osatutako sare esanguratsuak, norbanakoak bere esperientziaren arabera osatuko dituenak. Irati Jimenez idazleak halaxe adierazten zuen "Berria" egunkariko elkarrizketa batetan: "euskalduna naiz eta niretzat mina hitza entzuteak piperminaren zitzada ekarriko dit edo eta, maiteminauren taupada edo baita ere minbiziaren ikara".

Aipatu dugu honezkero euskaldunen eskubidea osasun-zentruetan. Euskararen hautua egin dutenen erregistroa asko handitu da eta handituko dela ematen du. Pazienteen eskubidea da euskaraz arreta egokia jasotzea, gaztelaniaz jasotzen duten neurrikoa.

Soziolinguistikarekin jarraituko dugu. Egunero bizitzan bezala lanean ere elebidunak gara. Eta lanerako behar dugun gaitasun komunikatiboaren iturrian dagoen kapital linguistikoak baldintzatzen

Idoia Agirre Lasarte

du gure trebetasuna.

Helburua ez da elebitasun orekatu eta simetrikoa. Ezinezkoa iruditzen zait erabat elebidun izatea, ez bada afektibotasuna erabat ukatuz. Helburua besterik da: bere kulturaren sakon errotutako norbanakoa sortzea eta bere kulturaren jakite zabala izatea (NGEH, 86 or.)

Historia klinikoa idaztean pentsamendu klinikoa sortzen ari gara: subjektiboa, sortzailea, eta komunikatzeko pentsatua da. Hizkuntza bakoitzak bere esamolde eta adierazpen-moduak ditu. Idatziko lanak ahozkotasanari eransten diona elaborazio maila konplexuagoa da. Horretaz gain transmisiorako balioko digu, beste osasun-langileek irakurtzeko moduan idatziko dugu.

Psikiatriaren eremuan, haurren eta helduen bizipenak norbanakoak izango dira, norberak berea eta bere hizkuntzan modu jakin batean emango duena. Guri dagokigu klinikoak garen neurrian kapital hori jasotzea eta geure hizkuntza eta sentimenduekin pentsamendu berri bat sortzea gaixoei batera. Hizkuntzak pentsamenduen arteko lotura-lana egiten du eta horregatik ere garrantzitsua da hizkuntza eta hizkera kontuan hartzea.

Beraz, zergatik ez dugu klinika euskaraz idazten?

Euskaraz ditugun hizkuntza-gaitasunekin ez gara fiatzen. Akatsak egiteko kezka daukagu. Esan bezala, gure lan taldean, guztiok daukagu batez beste euskarazko hizkuntza-gaitasuna. Baina beste hizkuntza hegemonikoen marmarra entzuten dugu gure baitan. Errealitatea da: beste hizkuntza horiek erabiliagoak, ezagunagoak, osatuagoak dira. Hiztun kolonizatuak gara, hau onartzea kostatzen bazaigu ere.

Ainize Madariaga antropologoak eta kazetariak tesia egin zuen hizkuntza baztertzea behartuta izan zen haur baten inguruan. Laurogeigarren hamarkadan gertatu zen, Ipar Euskal Herrian. Gerora gizon honek nahaste afektiboa izan zuen bere lanean eta familia-harremanetan. Psikoterapeuta batekin tratamenduan zegoelarik lotura egin ahal izan zuen txikitan bizitutako bortxa-egoera eta helduaroko ezintasunaren eta ondoezaren artean. Batz bestea guztiok dugu zauri-linguistikoa eta hori ekiditen saiatzen gara, euskara baztertzen dugunean besteekin komunikatzeko.

Kontzientzia hori ez badugu eta Estatu plurinazional batetako osasungintzan ari garen neurrian, guk ere jarrera asimilataileak izan ditzakegu, euskararekiko baztertzailleak direnak. Izan ere, giza-kulturaren aniztasun linguistikoa erazteko arriskua beti ere hor dago.

Adibide bat jarriko dut: Adimen urritasuna zuten haurren familiei seme-alabei erderaz hitz egitea gomendatu izan zaie, etxeko hizkuntza alboratuz. Mezua inplizitua ondokoa izanik: Zure haurra laguntzeko gai direnak erdaldunak dira. Hizkuntza aniztasuna "negatiboa den zerbait delako" estatu hegemonikoen altzoan goxo bizi direnentzat. Gaur egun ere aniztasun horren kontra egiten da mediku euskalduna eta erdalduna kontrajarriz.

Zergatik tematzen gara euskaraz idazten?

Galde egin dezaioket nire buruari. Nik argi daukat nerretzat euskaraz idaztea behar bat dela, pentsamendua garatzeko behar dudalako, lehen esan bezala idazkerak elaborazio eta diskriminazioa maila eskatzen duelako. Beharra asetuta atsegin-iturria da, indarberritzea eta komunitatearen balioa berrestea eta egun mugak onartzea.

Joxe Mari Odriozolak dioenarekin bat egiten dut: Identitate historiko etnokulturala -demagun folklorikoa, lokala- berrinterpretatzeko eta, aldi berean, paradigma nazionala kokatzeko ardurak daukagu. Aurretik inoiz izan ez duten esanahi politiko, nazional berri bat itsatsi behar diogu hizkuntzari eta Etxeparek esan bezala osasun-kultura aberasteko erabili, plazara eta liburuetara jalgiz araziz.

Adimen artifizialak bere zeregina du. Baina adimen emozionala da euskararekiko ditugun konplexuak eta ezinak gainditzeko behar duguna.

Zer behar dugu helburua lortzeko?

Beharrezkoa da oinarri instituzionala, eta osasungintza instituzionalean motel doa. Gizarteak eskubide hori aldarrikatzen du. Horren adierazle da azken urtetan euskaraz artatuak izateko eskaeraren jarraiako igoera. Eta azkenik euskararen estatus juridikoa eta hizkuntza-politika hartu behar ditugu kontuan.

Osakidetzak zein Mediku Elkargoak "Ebolutiboak euskaraz" izeneko ikastaroak antolatu izan ditu. Bertan egonda, konturatu gara ikasi behar dugula euskaraz gauzak modu egokian idazten eta nola, nahigabe, erdaratik itzulpen mentalak egiten ditugun. Euskarak bere leku propioa egin behar du, eta hori guk egin behar dugu. Euskararen eboluzioa izango da hori. Horretan lagunduko digu Itzulbide adimen artifizialak.

Gero ere, Osakidetzan ebolutiboak euskaraz idazteko ez dugu horretarako dauden laguntzak erabiltzeko aukerarik izan, Xuxen moduko zuzentzailea, hain zuzen.

Lehenago esan bezala historia klinikoa eta ebolutiboak idaztea testu bat sortzea da, pazientearekin izan dugun orotariko komunikazioa jasotzeko eta erizpide klinikoak egiteko. Horretarako euskalduna den klinikoak eginikoa denez, besteen begiradetatik libratu behar du. Jose Manuel Odriozola soziolinguistak ekimen honi autozentratzea deitzen dio: Bere nortasunean eta duintasunean zentratu beharra dauka norberak, batez ere gutxiogotasunaren sentiera-piakiak barrutik jango ez badu. Gainerakoan, badakigu, autoetnozidiorako ateak alde alde zabaldu ohi direla (Jose Manuel Odriozola, 2010)

Gaur egungo egoeratik aurrera egiteko ulertu beharrekoak dira inertziak. Ainize Madariaga antropologoak (2018) egindako ikerketa lanean dio hizkuntza-jarreraren inertziaren indarraz ohartu behar dugu: inertziak eramaten gaitu bide nagusitik, alegia, esfortzu gutxiena eskatzen digun hartatik. Inertzia da emozio gabeko gunea, halako no man's land bat". Soziolinguistikoki inertziak ez dio aldaketari atea zabaltzen. Baina funtsezkoa da azpimarratzea inertzia alda daitekeela, kostata, baina alda daitekeela.

Gaurko ekimenak balio dezake aztertzeko zertan gauden inertzia mailan eta indar mailan, hortik aurrera aldaketak nondik nora egin daitezken ikusteko. Kezkagarria da unibertsitatean euskaraz ikasi duten langileek halako erresistentzia edukitzea euskara aritzeko historia klinikoa idazterakoan.

Estimuluak behar ditugu. Gure artean ere harro sentitu behar dugu euskaraz idazten, hobe idazten lagunduko digulako. Ebolutiboak gure artean transmisio-sarea osatzen dute eta beste idatzi batzuk egiteko materiala ematen digu. Etxean egindako lanak kanpora konfiantza gehiago edukita irten gaitzke. Baldintzak aldatzean datza; gutxiagotuak izateari utzi eta hizkuntza normalizatu bateko hiztun izaerara igarotzea, alegia.

Komunitate zientifikoaren garrantzia

Azkenik, euskaraz klinika egin eta transmititu nahi badugu, euskalduna den komunitate zientifikoa eta linguistikoa ezagutu eta erabili behar dugu eta gure artean behar bezala saretu.

Ematen du ez dugula azken hamarkadetan zenbait erakundek egin duten lana, hizkuntza teknika sortzen eta osatzen gure egin nahi. Iruditzen zait arreta gutxi jartzen diogula idatzizko euskal komunikabideetan argitaratzen diren zientzako lanei. Komunitatean gaude, eta guztion artean hizkuntza teknika sortzea, erabiltzea eta doitzea dagokigu.

Hizkuntzagintzan daudenekin harreman gehiago edukitzea, lexiko berria nola egin, zergatik hau edo beste hautatu. Eskertzekoa da UZEI taldeak urtetan hiztegitintzan egindako lana.

Batzutan ematen du, ez dakigula zer arraio egin euskararekin. Guraso izutuak gara adolezentearen aldaketa-nahiarekin. Zer egingo du? Norekin joango da? Zer berri ekarriko digu?

Esan nahi dudana argitzeko, Fernando Rey itzultzaileak (2014) idatzitakoa irakurriko dizuet. Aukeratu dudana puska honetan euskararen berrikuntzak sortzen dion "asalduraz" eta gogoetaz ari zaigu.

Idoia Agirre Lasarte

Hauxe dio:

“Itzulpenetan, euskara zentral samarra erabiltzen saiatzen naiz. Dena dela, aberasgarria da literaturarentzat eta euskara batuarentzat mendebaldeko zein ekialdeko moldeek ere tokia izatea. Jende gehiegiren gogoan, gipuzkera aberastu bat da euskara batua, eta, denon hobe beharrez, askoz ere gehiago da edo izan beharko luke.

“Haur psikiatra bat” aipatu zuen batek, eta salto moduko zerbait sentitu nuen bularrean. Badakit logika erabiliz gero ez dagoela nahasbiderik. Gizarte honetan adoleszentzia izugarri luzatzen ari den arren, haurtzaroa laburtzen ari den arren, badakit pixka bat pentsatuta ongi ulertu beharko nukeela, baina susmoa dut ez ote den gertatzen hark esan zuena: “beharrrik badakidan erdaraz; bestela ez nuke zure euskara ulertuko”.

“Infantil” adjektiboa agertzen den aldiro izen-elkarketaz eta “haur” hitzaz baliatzeko joera badagoela jakin ezean, ez da berehalakoan harrapatzen; ez nik, behinik behin.

Automatismo batzuk lagungarriak izaten dira, baina beste batzuek, jakina, kalte egiten dute. Bitartean nik –eta gehienok nik uste– nahiago dut deklinabide-atzizkiez baliatu. Naturalagoa egiten zait. “Haurrentzako parkea, haurren parkea”, edo “haurren psikiatra, psikiatra pediatrikoa...”.

Bakarren batek esaten zidan hori aise konpontzen dela marra erabilita (kirol-berriak, haur-psikiatra), baina elkarketa horiekin ohitu bitartean edo ditxosozko marra hori ahoskatzeko moduren bat asmatu bitartean, ni beste bideren bat bilatzen saiatuko naiz”.

Beraz, denon artean bidea asmatzen jarraituko dugu, galdera berriei erantzun sortzaileak emanaz.

2. Bibliografia

- MAdariaga Muthular, Ainize. (2018) Komunitatea hats-bahiturik, hiztunaren trauma: diagnosis eta paliatiboak, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo
- Odriozola Lizarribar, Joxe Manuel (2017) Nora goaz euskalduntasun honekin?, Elkar, Donostia
- Rey Escalera, Fernando (2014) 31 eskutik bloga.